

Dariusz Borek

"Il processo penale canonico", a cura di Zbigniew Suchecki, Mursia 2000 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 45/1-2, 299-307

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

usiłują podjąć nupturieni w swoim małżeństwie, jest zadaniem, którego wypełnienie opiera się przede wszystkim na łasce i zaufaniu Bogu. Zatem małżeństwo jawi się jako miejsce szczególnego powołania, w którym realizowane jest woła Boże i dokonuje się obdarowanie łaskami. Wymiar prawny małżeństwa w tej konfiguracji jest tylko środkiem ukształtowania ziemskiej rzeczywistości.

Z całości refleksji wynikają istotne ustalenia mianowicie, że koncepcja małżeństwa jako wspólnoty całego życia jest akceptowana przez Kościół katolicki i przez Kościół Ewangelicko-Luterański. Akcentuje się przy tym jednak przede wszystkim wymiar teologiczny związku, a nie prawny. Konsekwentnie także nierozzerwalność małżeństwa należy do rzeczywistości wewnętrznej małżeństwa i też jako kategoria teologiczna. Jest ona, jak wynika z rozważań, wewnętrzną treścią porządku Bożego małżeństwa a nie jakąś nową *normą głoszoną przez Jezusa*. Porządek Boży dla wierzących jest imperatywem moralnym. Ale realia życia, które trzeba uwzględnić, czyli rozwody i powtórne małżeństwa, nie należy – zdaniem Autora – konfrontować z nierozzerwalnością małżeństwa w sensie dyspensowania od tego prawnego przymiotu, ale bardziej akcentować praktyczne korzyści, które wynikają z faktów, gdy stwierdzi się nieistnienie pierwszego małżeństwa w porządku egzystencjalnym. W tej optyce myślenia mieści się także postulat pod adresem prawa o stosowania takich narzędzi elastyczności jak: słuszność kanoniczna, tolerancja i dysymulacja.

Konkludując można stwierdzić, że opracowanie K. Selge jest zasadniczo logiczną, spójną, pogłębianą i interesującą publikacją. Czytelnik ma możliwość poznania podstawowych tez nauki ewangelicko-luterańskiej o małżeństwie, niewralgiczne punkty i owoce dialogu ekumenicznego. Jest to próba, zasługująca na uznanie, pokazania stycznych punktów doktryny katolickiej i protestanckiej co do koncepcji samego małżeństwa, jego istotnego przymiotu nierozzerwalności oraz sakramentalności. Sztuczna wydaje się jednak, nie do końca uzasadniona teza, że z perspektywy teologicznej prawie wszystko jest do uzgodnienia, natomiast prawo nie przystaje do tej rzeczywistości. Ponadto nie można argumentować za przyjęciem tezy w ten sposób, że wprawdzie doktrynalnie nie do końca jest uzasadniona, ale jest praktyczniejsza dla wspólnoty kościelnej. Czasami też zdumiewa Autor jak instrumentalnie można wykorzystywać dokumenty kościelne dla z góry powziętej tezy.

ks. Henryk Stawniak SDB

Zbigniew Suchecki (a cura di), Il processo penale canonico. Mursia 2000, ss. 374

Publikacja wydana w ramach Quaderni di Apollinaris – 3 stanowi zbiór artykułów opracowanych przez znanych i cenionych autorów pod redakcją O. Zbi-

gniewa Suheckiego OFMConv. Redaktor niniejszego opracowania jest od 1993 roku profesorem kanonicznego prawa karnego na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie oraz wykładowcą prawa kanonicznego na Fakultecie Św. Bonawentury – Seraphicum w Rzymie, jak również jest autorem wielu pozycji z zakresu prawa karnego kanonicznego. Opracowanie poprzedzone jest prezentacją Ks. Arcybiskupa (obecnie Kardynała) Zenona Grocholewskiego, Prefekta Kongregacji Wychowania Katolickiego. Publikacja, jak zauważa Ks. Kardynał, nie stanowi systematycznego podręcznika z zakresu procesu karnego kanonicznego, ale jest przedstawieniem tegoż zagadnienia w ogólnym kontekście prawa kanonicznego łańskiego zarówno karnego jak i procesowego, i stanowi dzieło jak najbardziej stosowne i o wielkiej użyteczności kościelnej (s. 16). Głównym celem dzieła, wyjaśnia redaktor, jest uzyskanie wyczerpującego spojrzenia na zagadnienie dotyczące procesu karnego kanonicznego, co staje się tym bardziej konieczne, gdyż po wejściu w życie Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 roku ukazały się jedynie nieliczne opracowania dotyczące procesu karnego kanonicznego i prawie żadne z nich nie podejmuje analizy sentencji Roty Rzymskiej oraz decyzji Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej w sprawach karnych (s. 20). Z powodu dużej obszerności zagadnienia, dzieło jest podzielone na dwanaście rozdziałów oraz dwa aneksy.

Opracowanie rozpoczyna M.J. Arroba Conde wprowadzając czytelnika w fundamentalne kwestie dotyczące procesu kanonicznego (*Introduzione al processo canonico*). Jak wiadomo w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku procesem karnym kanonicznym zajmują się kanony 1717-1731, które znajdują się w Części IV Księgi VII poświęconej w całości procesom. Wydaje się zatem jak najbardziej uzasadniona decyzja redaktora niniejszego opracowania, aby omawianie procesu karnego rozpocząć od wprowadzenia w zasadność istnienia procesu w Kościele. W pierwszym punkcie autor wskazuje na fundament procesu kanonicznego, odwołując się do procesu jako tuteli zarówno subiektywnych sytuacji prawnych jak i wymagań wspólnotowych. W drugiej kolejności podejmuje zagadnienie dynamiki wewnętrznej procesu jako instytucji kościelnej. Kościół oczywiście sam z siebie nie wymyślił wewnętrznych mechanizmów procesowych, ale uznał je za użyteczne instrumenty, służące do dialogowego odtworzenia prawdziwości faktów oraz sprawiedliwego zastosowania prawa w konkretnych przypadkach z zachowaniem oczywiście prawa boskiego. W trzecim punkcie autor dokonuje analizy natury relacji, jakie zachodzą pomiędzy protagonistami procesu oraz charakterystyk i sposobów funkcjonowania procesu.

R. Coppola jest autorem drugiego rozdziału, w którym zajmuje się elementami wyróżniającymi prawo karne i proces z całości cech systemu prawnego kanonicznego (*Diritto penale e processo: caratteri distintivi nel quadro delle peculiarità dell'or-*

dinamento canonico). Studium to, jak zaznacza sam autor, zmierza w pierwszym rzędzie do pogłębienia charakterystyk przepisów karnych po ukazaniu się nowego *Codex* w świetle fundamentalnego prawa Kościoła łacińskiego. Dla zrealizowania zamierzonego celu, analizie poddane zostały następujące kwestie: kryzys prawa kanonicznego oraz jego przezwyciężenie; prawo karne w kontekście nowego Kodeksu – nawiązanie do ducha Soboru Watykańskiego II; tendencyjne ograniczenie prawa karnego jedynie do zakresu zewnętrznego; kryteria samoograniczenia porządku prawnego i zasada pomocniczości; weryfikacja wymiaru antropocentrycznego ze spojrzeniem na zasadę legalności kary; reakcja na doktrynerstwo i niemożliwość oceny sektoralnej; struktura systemu karnego kanonicznego; oceny wstępne dotyczące procesu karnego kanonicznego; kryteria wytyczne dla procesu oraz humanitarność dyscypliny; dochodzenie wstępne oraz przebieg procesu w świetle ochrony praw wiernego; proces administracyjny i postępowanie sądowe, krótkie refleksje na temat wynagrodzenia szkód.

Trzeci rozdział autorstwa A.G. Urru jest poświęcony naturze i celom kary kanonicznej (*Natura e finalità della pena canonica*). Jedynie uważna analiza natury Kościoła pozwali na zrozumienie wrodzonego i własnego prawa, jakie posiada Kościół do wymierzania sankcji karnych wiernym, którzy popełnili przestępstwo (kan. 1311). A zatem, fundamentalnych zasad prawa karnego w Kościele należy poszukiwać nie tyle w analogicznych systemach karnych społeczności świeckich, cywilnych, czy w filozofii, ile przede wszystkim w objawieniu, w celu ostatecznym, jaki przyświeca każdemu prawu kościelnemu, a którym to celem jest *salus animarum* (por. kan. 1752). W tej perspektywie ma być również rozważany cel kary kanonicznej. Autor, odwołując się do kanonistyki tradycyjnej (por. kan. 2215, KPK 1917), omawia kolejno trzy elementy wchodzące w skład pojęcia kary kanonicznej: pozbawienie jakiegoś dobra; poprawa przestępcy i ukaranie przestępstwa; nałożenie kary ze strony kompetentnej władzy. Powyższe cele są realizowane w Kościele za pomocą dwojakiego rodzaju kar: poprawczych, czy inaczej cenzur, oraz ekspiacyjnych. Omawianiem tychże kar oraz tego, w jaki sposób są one zaciągane autor zajmuje się w dwóch ostatnich punktach swojego rozdziału.

Środkami karnymi oraz pokutami (*Rimedi penali e penitente*) zajął się G.P. Montini w czwartym rozdziale. We wstępie autor zwraca uwagę na fakt, że zagadnieniu środków karnych oraz pokut ustawodawca poświęcił niewiele miejsca, bo jedynie dwa kanony, a i doktryna traktuje to zagadnienie raczej pobieżnie. W związku z powyższym zauważalna jest również niewielka uwaga jaką poświęca się tej problematyce w jurysprudencji zwyczajnej i sporno-administracyjnej. Taka postawa może dziwić, stwierdza autor, bo jeżeli kary stanowią ostateczny środek (*extrema ratio*) do którego odwołuje się Kościół, aby sprzeciwić się grzechowi ujawniającemu się w przestępstwach, to należałoby się spodziewać rozwoju za-

gadnień dotyczących tych wszystkich form, które mogłyby posłużyć jako środki alternatywne w odniesieniu do wymierzania kar. Tak się jednak nie stało, gdyż i w tym przypadku obecny Kodeks Prawa Kanonicznego dokonał redukcji w porównaniu z poprzednim Kodeksem. Mając zatem na uwadze powyższe rozważania, wydaje się jak najbardziej wskazane przedstawienie czytelnikowi w sposób wyczerpujący fundamentalnych informacji. Po pierwsze dotyczących środków karnych a więc dwójakiej formy przewidzianej wprost przez Kodeks w postaci upomnień i nagan, które służą głównie do zapobieżenia przestępstwom; możliwości istnienia innych środków karnych; oraz sposobów ich wymierzania i możliwością rekursu. Po drugie autor zajął się przedstawieniem pokut tzn. ich natury. Ważną wydaje się być tutaj uwaga autora, że pokuty, które polegają na obowiązku wykonania jakiegoś aktu religijności, pobożności lub miłości, mogą być nałożone jedynie w takim wypadku, gdy zgadza się na nie sam zainteresowany, gdyż tego wymaga sama natura pokut, gdyż ich zrealizowanie bez dobrej woli wiernego nie byłoby możliwe. Ponadto ta zgoda zainteresowanego jest wymagana, gdyż pokuta jest stawiana w miejsce kary. Zastosowanie pokut może mieć miejsce w trzech sytuacjach: jako sankcja autonomiczna, jako sankcja zastępująca karę oraz jako sankcja wymierzona dla zwiększenia kary. W ostatnim punkcie autor zajmuje się sposobami wymierzenia pokut.

A. D'Auria autor rozdziału zatytułowanego *Przestępstwo i poczytalność w systemie karnym kanonicznym (Delitto e imputabilità nell'ordinamento penale canonico)* analizuje kilka kwestii związanych z przestępstwem i poczytalnością. Po pierwsze zajmuje się definicją przestępstwa, a zatem elementem obiektywnym przestępstwa, elementem prawnym i zasadą legalności, oraz zasadnością przepisu, który został wyrażony w kanonie 1399. W drugiej kolejności zajmuje się pojęciem poczytalności w obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego, domniemaniem poczytalności oraz zagadnieniem odpowiedzialności obiektywnej, stwierdzając iż w systemie prawa kanonicznego nie może mieć miejsca przypisanie przestępstwa z tytułu odpowiedzialności obiektywnej. W trzecim i czwartym punkcie swojego artykułu bierze pod uwagę pojęcie winy umyślnej w prawie kanonicznym oraz winy prawnej. Całość kończą rozważania dotyczące okoliczności towarzyszących popełnieniu przestępstwa, a zatem jest mowa o okolicznościach wyjmujących, pomniejszających oraz powiększających poczytalność.

Szósty rozdział, którego autorem jest A. Miziński, nosi tytuł *Dominująca rola Ordynariusza w procesie karnym kanonicznym według przepisów CIC z 1983 roku (Ruolo preminente dell'Ordinario nel processo penale canonico secondo la normativa del CIC del 1983)*. Zgodnie z tym, co się przewiduje w kanonie 1341 obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego kompetentnym do wszczęcia postępowania czy to sądowego, czy to administracyjnego zmierzającego do wymierzenia lub de-

klarowania kary jest jedynie Ordynariusz. Wobec tej istotnej roli Ordynariusza dla procesu karnego, nie mogło w omawianej pozycji zabraknąć rozdziału zajmującego się obszerniej właśnie tym argumentem. A. Miziński w sposób wyczerpujący i kompetentny zajął się na wstępie wyjaśnieniem samego pojęcia terminu Ordynariusz, zgodnie z tym, co się przewiduje w kanonach 134 § 1 i 368, oraz różnieniem pomiędzy trzema, wprawdzie bliskimi sobie, ale zawsze oddzielnymi, pojęciami: Ordynariusza, Ordynariusza miejsca oraz Biskupa diecezjalnego. W drugiej kolejności autor zajął się przedstawieniem typologii Ordynariuszy, czyli omówieniem głównych cech różnych postaci uznawanych za Ordynariuszy: Biskupa Rzymu, Biskupa diecezjalnego i jemu zrównanych, Biskupa koadiutora oraz pomocniczego, Wikariusza generalnego i pomocniczego, Przełożonych wyższych Instytutów zakonnych i Stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim, oraz Prałata Personalnego. Trzeci i czwarty punkt rozdziału poświęcone są odpowiednio zagadnieniu władzy rządzenia Ordynariusza oraz władzy tego ostatniego w materii karnej.

A. Miziński jest także autorem siódmego rozdziału, w którym zajmuje się zagadnieniem dochodzenia wstępnego przewidzianego w kanonach 1717-1719 (*L'indagine previa* /c.c. 1717-1719/). Proces karny kościelny jest realizowany w dwóch fazach ze sobą ściśle powiązanych, ale też jednocześnie doskonale rozdzielonych. Tymi fazami są właśnie interesujące autora dochodzenie wstępne oraz proces w prawdziwym i właściwym znaczeniu o charakterze administracyjnym lub sądowniczym. Omawiany rozdział dotyczy pierwszej fazy procesu, która ma następnie zdecydować o dalszym postępowaniu. Autor wyjaśnia zatem pojęcie dochodzenia wstępnego, jego naturę prawną, element obiektywny (czyli samo przestępstwo) oraz element subiektywny (czyli podmioty uprawnione do przeprowadzenia dochodzenia wstępnego). W drugim punkcie autor zajmuje się natomiast już samym wykonaniem dochodzenia. U podstaw wszczęcia dochodzenia wstępnego znajduje się fakt, który usprawiedliwia wniesienie oskarżenia formalnego o popełnienie przestępstwa przez konkretną osobę (kan. 1719 § 1). A zatem autor omawia możliwe źródła wiadomości o przestępstwie, samo rozpoczęcie dochodzenia poprzez dekret Ordynariusza, przebieg postępowania i zamknięcie dochodzenia. Ordynariuszowi jeszcze w trakcie trwania dochodzenia wstępnego przysługują do zastosowania liczne środki duszpasterskie, ilekroć uzna to za konieczne. Środkami tymi są: upomnienie podejrzanego, jeśli istnieją poważne przesłanki jego winy, oraz rozstrzygnięcie kwestii o odszkodowanie według zasad dobra i słuszności. Po zakończeniu dochodzenia wstępnego zaczyna się faza, w której Ordynariusz, na podstawie zebranego materiału winien podjąć odpowiednie decyzje. Problematyce decyzji Ordynariusza podjętej przez dekret jest poświęcony ostatni czwarty punkt rozdziału.

Rozdział ósmy, dotyczący przebiegu procesu karnego (kanony 1720-1728) (*Lo svolgimento del processo l.c.c. 1720-1728/*), zawiera dwa podrozdziały które zajmują się odpowiednio procesem karnym administracyjnym, autorstwa V.De Paolis oraz procesem karnym sądowym, którego z kolei autorem jest Z. Suchecki. Jak zauważa V.De Paolis Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku posiada bardzo niewiele kanonów specyficznych poświęconych właśnie procesowi karnemu, są to kanony od 1717 do 1731. Jeszcze mniej miejsca poświęca Kodeks procesowi karnemu administracyjnemu, bo jedynie jeden kanon 1720. Cytowany kanon wskazuje sposób postępowania w przypadku, kiedy Ordynariusz uzna, że należy postępować na drodze administracyjnej. Kolejne etapy takiego postępowania stanowią przedmiot rozważań autora, który po wstępnej analizie różnic pomiędzy procesem karnym sądowym i administracyjnym, przechodzi do omawiania problematyki związanej z zagwarantowaniem prawa do obrony oskarżonego, oceną dowodów i argumentów wraz z dwoma asesorami, samym dekretem, który kończy postępowanie karne administracyjne. Pomiedzy rozważaniami dotyczącymi procesu karnego administracyjnego nie mogło zabraknąć, zgodnie z tym, co się przewiduje w kan. 1720, odwołania się do kanonów 1342-1350, które zawierają kryteria ogólne i szczegółowe w odniesieniu do wymierzania kar. Autor kończy swoje rozważania uwagą, że problemem jest obecnie nie tyle pozostawienie dużej swobody władzy dyskrecjonalnej przełożonego czy sędziego, ale raczej tendencja do opuszczania procesu sądowego na rzecz procesu administracyjnego oraz powszechna utrata zaufania w dyscyplinę i w środki, którymi posługuje się Kościół. Zgodnie z tym co się przewiduje w kanonie 1342 § 1, wymierzenie lub zadeklarowanie kary na drodze procesu karnego administracyjnego będzie mogło mieć miejsce jedynie wtedy, kiedy pojawią się uzasadnione przyczyny przeszkadzające w przeprowadzeniu procesu sądowego, a zatem zwyczajnym procesem karnym winien być proces sądowy. Analizą procesu karnego sądowego zajął się Z. Suchecki. Podrozdział podzielony jest na dwie części z których pierwsza, o charakterze wstępnym, zajmuje się pojęciami ogólnymi dotyczącymi typologii i rozróżnienia kar, fazami i celm kar kanonicznych, władzą dyskrecjonalną Ordynariusza lub sędziego w trakcie stosowania kar, i w końcu podwójną procedurą karną jaką przewiduje *Codex* z 1983 roku w celu wymierzenia lub zadeklarowania kary. Drugą część swojego artykułu Z. Suchecki rozpoczyna od ustalenia tego, co stanowi właściwy przedmiot procesu karnego. Jak stwierdza autor przedmiotem tym jest wymierzenie lub zadeklarowanie kary, podczas gdy naprawienie szkód wywołanych na skutek czynu przestępczego będzie przedmiotem procesu spornego. W dalszej części autor podejmuje następujące zagadnienia: prawo wiernych do tego, aby nie nakładano na nich kar *nisi ad normam legis*; wprowadzenie procesu, instrukcja procesu oraz dyskusja, podjęcie decyzji przez sędziego, możliwość apelacji, skarga o naprawienie szkód oraz kwestia doty-

cząca problemu sprawy osądzonej i *restitutio in integrum*, sprawy karne dotyczące stanu osób oraz wykonanie wyroku, który przeszedł w stan rzeczy osądzonej.

Niektóre gwarancje sprawiedliwego wymiaru kar w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku (*Alcune garanzie di una giusta inflizione delle pene nel Codice di Diritto Canonico del 1983*) stanowią przedmiot rozważań dziewiątego rozdziału autorstwa J.W. Syryjczyka. Wymiar kar zarówno w funkcji ustawodawczej jak i wykonawczej stanowi ostateczny środek duszpasterski, którym posługuje się Kościół w celu osiągnięcia lepszego zachowania swojej dyscypliny. Powyższego celu nie będzie jednak można osiągnąć, jeżeli będą wymierzone kary niesprawiedliwe, ponieważ burzą one porządek i prawo kanoniczne, naruszają wzajemną sprawiedliwość i prawo wiernych do wymiaru sprawiedliwości. Zachowanie zasady sprawiedliwości w dziedzinie wymiaru kar było troską Kościoła już od samych początków, również obecnie temu problemowi wiele uwagi poświęcił obowiązujący Kodeks. Autor omawianego rozdziału w sposób trafny naświetla niektóre istotne gwarancje sprawiedliwego wymiaru kar przewidziane w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Po pierwsze zajmuje się omówieniem formy procesowej wymiaru kar, ponieważ zgodnie ze stanowiskiem obecnego Kodeksu *nulla poena sine processu*. W drugiej kolejności zajmuje się koniecznością udowodnienia sprawcy czynu przestępczego winy i to w dużym stopniu gdyż tylko taka może być podstawą odpowiedzialności karnej (kan. 1321 § 1). W trzecim punkcie swojego artykułu zajmuje się zasadą proporcjonalności kary do przestępstwa, która w obecnym Kodeksie podporządkowana jest zasadzie łagodności chrześcijańskiej. Ostatni punkt poświęcony jest środkom odwoławczym od sądowego i administracyjnego wymiaru kar. Środkami tymi są odpowiednio apelacja i rekurs. Jeżeli jednak ani ukarany ani promotor sprawiedliwości nie wnoszą apelacji od wyroku w przepisany czas, wyrok ten staje się prawomocny, i nie ma tutaj zastosowania kan. 1643 mówiący o tym, że sprawy dotyczące stanu osób nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej.

Dziesiąty rozdział, którego autorem jest C.G. Fürst, dotyczy procedury wymiaru kar w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich (*La procedura nell'infliggere le pene nel CCEO*). W pierwszej kolejności autor zajął się wprowadzeniem czytelnika w ogólne wiadomości dotyczące przygotowania kanonów *de processibus* oraz w pewne szczegóły odnoszące się do specyfiki tytułu XXVIII *De procedura in poenis irrogandis*. Druga część rozdziału dotyczy procedur, o których w tytule XXVIII. Analizie poddane są następujące zagadnienia: dochodzenie wstępne – kompetencje i jego przebieg; przebieg procesu karnego – forum kompetentne, sędzia który ma zajmować się sprawą, normy specjalne jakie mają zastosowanie w przebiegu procesu karnego; skarga o naprawienie szkód; wymierzanie kar dekretem pozasądowym. Całość wieńczy zakończenie, w którym autor zwraca uwagę

na to, że w KKKW zawarty jest prawdziwy postęp zarówno w sferze prawa materialnego jak i w sferze procedury karnej w szerszym znaczeniu, postęp w sensie wyraźniejszego zaznaczenia wymiaru duszpasterskiego prawa kanonicznego oraz w większym zagwarantowaniu ochrony praw wiernego.

Le sentenze penali della Rota Romana (1909-1996) to tytuł jedenastego rozdziału, w którym V. Palestro zajmuje się omawianiem wyroków karnych wydanych przez Trybunał Stolicy Apostolskiej – Rotę Rzymską. Całość możemy podzielić na dwie części. W pierwszej znajdujemy ogólne rozważania dotyczące: kompetencji Roty Rzymskiej w sprawach karnych oraz znaczenie jurysprudencki rotalnej; jurysprudencki w sprawach karnych; problematyki przestępstwa w jurysprudencki rotalnej „ante e post Codicem” z 1917 roku; praw oskarżonego w procesie; kwestii „reconventio” ze strony oskarżonego w sprawach karnych; nieposłuszeństwo sędziemu według praktyki Roty. W drugiej części autor zajmuje się omówieniem wyroków wydanych w sprawach o zniewagę i zniesławienie, które to sprawy wraz ze sprawami kryminalnymi „contra bonos mores”, stanowią całość spraw oddanych pod ocenę sędziów rotalnych. A zatem, w tej drugiej części znajdujemy omówione: „actio iniuriarum”, „Libellus famosus” oraz przestępstwa „contra bonos mores” czyli upicie alkoholowe, konkubinat, cudzołóstwo, „odium plebis”; całość kończy się przedstawieniem wyroków wydanych w sprawach o „negotiatio” i „mercatura” ze strony Duchowych i Zakonników.

Ostatni rozdział, autorstwa F. Pérez-Madrid, dotyczy sankcji administracyjnych w systemie kanonicznym (*Derecho administrativo sancionador en el ordenamiento canónico*). Przedmiotem niniejszego rozdziału jest uchwycenie możliwej różnicy w zakresie „prawa sankcyjnego” kanonicznego pomiędzy prawem karnym a tym, co możemy określić mianem sankcji administracyjnych. Dla realizacji tak wyznaczonego celu artykułu znajdujemy na wstępie analizę różnicy pomiędzy tym co karne, a tym co administracyjne z punktu widzenia momentu konstytutywnego sankcji. W dalszej części rozdziału znajdujemy analizę sankcji dyscyplinarnych, a więc: sankcji przewidzianych w celu zabezpieczenia dyscypliny trybunałów; środków ochronnych przewidzianych w kan. 1722; oraz pozostałych przewidzianych w KPK 1983 czyli usunięcie z urzędu z powodów dyscyplinarnych, deklaracja bezprawnego zatrzymania urzędu. Omówione zostały również sankcje przewidziane w Regulacji Ogólnej Kurii Rzymskiej oraz sankcje przewidziane w Motu Proprio „Iusti iudicis”. Odrębną grupę sankcji omawianych w rozdziale stanowią sankcje administracyjne nie dyscyplinarne: wydalenie zakonnika z Instytutu zakonnego; zniesienie stowarzyszenia; zniesienie domu zakonnego, Instytutu, itd.; skreślenie z listy adwokatów; grzywny pieniężne; sankcje dla zabezpieczenia dyscypliny trybunałów. Całość kończą rozważania dotyczące fazy zastosowania kary – podwójnej drogi aplikowania kar.

Całość pracy pod redakcją Z. Suheckiego zamykają dwa aneksy zawierające zestawienie kanonów KPK 1983 z kanonami KKKW w tym co się odnosi do dochodzenia wstępnego, przebiegu procesu oraz skargi o naprawienie szkód.

Podsumowując możemy stwierdzić, że czytelnik uzyskał w niniejszym opracowaniu cenną pozycję, dającą całościowy obraz ważnej dla życia Kościoła materii jaką jest proces karny kanoniczny. Szczęólnego znaczenia przedstawionej publikacji nadaje fakt, iż stanowi ona owoc współpracy pomiędzy różnymi szkołami prawa kanonicznego, które są reprezentowane poprzez znakomitych wykładawców z Instytutu *Utriusque Iuris Papieskiego* Uniwersytetu Laterańskiego, Wydziału Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego, *Angelicum*, *Urbanianum*, Katolickiego Uniwersytetu im. Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu z Fryburga, Lublina, Bari, Nawarry (Pamplona), Wiednia, jak również ekspertów dykasterii Kurii Rzymskiej – posiadających długoletnie doświadczenie w stosowaniu prawa w trybunałach Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej. Książka ta stanowi zatem doskonałe źródło poznania nie tylko obowiązujących przepisów, ale i całej problematyki związanej z procesem karnym kanonicznym, zarówno Kościoła katolickiego łacińskiego jak Kościołów katolickich wschodnich.

O. Dariusz Borek O. Carm